

بسمه تعالی

منابع و طرح درس اندیشه اجتماعی متفکران شیعه

نیمسال ۱۴۰۵-۰۱

پرسش های اصلی درس:

۱. جامعه چیست؟
۲. انسان مدنی بالطبع است یا مدنی بالتببع؟
۳. انسان چگونه اجتماعی می شود؟
۴. آیا جامعه قوانین مستقل از افراد دارد؟
۵. تاریخ چگونه تغییر می کند؟
۶. چرا جوامع تمدن می سازند و چرا زوال پیدا می کنند؟
۷. سنت چه نسبتی با جامعه دارد؟
۸. مدرنیته چه تغییری در جامعه ایجاد می کند؟
۹. دین چگونه جامعه را سازمان می دهد؟
۱۰. امت چیست؟
۱۱. رهبری و تحول اجتماعی چه نسبتی دارند؟
۱۲. عدالت اجتماعی چیست؟
۱۳. جامعه شیعی چگونه باید با دولت و قدرت مواجه شود؟
۱۴. سنت و تجدد در ایران چه مسئله ای ایجاد کرده اند؟
۱۵. آیا «انحطاط» مفهومی معتبر برای توضیح تاریخ ایران است؟
۱۶. آیا تشیع می تواند یک نظریه اجتماعی تولید کند؟
۱۷. مقایسه نهایی متفکران

مسئله اجتماعی	متن اصلی پیشنهادی	متفکر
عمران، عصبیت، دولت، جامعه	مقدمه	ابن خلدون
سنت، مدرنیته، انسان	جوان مسلمان و دنیای متجدد	سیدحسین نصر
جامعه، تاریخ، انسان	جامعه و تاریخ	مطهری
تغییر اجتماعی	اسلام و مقتضیات زمان	مطهری
جامعه، رهبری، تحول	امت و امامت	شریعتی
دین و ساخت اجتماعی	تشیع علوی و تشیع صفوی	شریعتی
انحطاط و تحول تاریخی	زوال اندیشه سیاسی در ایران	طباطبایی
ایران، سنت و تجدد	تأملی درباره ایران	طباطبایی

طرح درس «اندیشه اجتماعی متفکران شیعه»

مقطع: کارشناسی ارشد شیعه‌شناسی - گروه مطالعات ایران

تعداد جلسات: ۱۶ جلسه

رویکرد درس: متن‌محور، مسئله‌محور و دانش‌محور

هدف و منطق درس

این درس به بررسی نحوه فهم جامعه، انسان، تاریخ، دین، قدرت و تحول اجتماعی در اندیشه شماری از متفکران شیعه و متفکران مرتبط با مسئله جامعه و تاریخ می‌پردازد. هدف درس صرفاً معرفی آرای متفکران نیست، بلکه دانشجو باید بتواند متن اصلی را بخواند، مفاهیم مرکزی آن را تشخیص دهد، استدلال نویسنده را بازسازی کند، آن را با متفکر دیگر مقایسه کند و در نهایت از دل یک مسئله مشخص، مقاله علمی - پژوهشی مستقلی تولید کند.

توالی مباحث از یک مسئله بنیادی آغاز می‌شود: رابطه انسان و جامعه و امکان شناخت قوانین تحول اجتماعی؛ سپس به مسئله دین و تغییر اجتماعی در مطهری، مفهوم امت و امامت و بازسازی اجتماعی تشیع در شریعتی، مفهوم انسان و جامعه و مسئولیت اجتماعی در بهشتی، و در نهایت مسئله تاریخ، زوال، سنت، تجدد و ایران در سیدجواد طباطبایی می‌رسد. ابن‌خلدون، سیدحسین نصر و برخی آثار دیگر مطهری در بخش‌هایی که برای مقایسه نظری لازم باشند، به‌عنوان منابع تکمیلی وارد بحث می‌شوند.

شیوه تدریس

کلاس بر پایه مطالعه پیشینی متن و مشارکت شفاهی دانشجویان برگزار می‌شود. برای هر جلسه بخش مشخصی از یک یا دو متن اصلی تعیین می‌شود و دانشجویان موظف‌اند آن بخش را پیش از جلسه مطالعه کنند. تکلیف کتبی هفتگی، خلاصه‌نویسی و ارائه‌پاور پوینت وجود ندارد. دانشجو باید در کلاس، بدون متن از پیش آماده‌شده یا یادداشت، بتواند درباره متن مطالعه‌شده توضیح دهد و از برداشت خود دفاع کند.

هر جلسه با چند سؤال کوتاه یا کوئیز مفهومی آغاز می‌شود. سپس استاد با طرح پرسش‌های مشخص، بحث را میان دانشجویان هدایت می‌کند. دانشجویان باید بتوانند دیدگاه یکدیگر را نقد کنند، به متن ارجاع دهند و تفاوت میان برداشت شخصی و ادعای نویسنده را تشخیص دهند. بنابراین، حضور فیزیکی به‌تنهایی به معنای مشارکت نیست؛ ملاک اصلی، میزان تسلط بر متن و کیفیت مشارکت در بحث است.

درصد بخش

کوئیزهای کلاسی	۲۰٪
مشارکت و بحث علمی	۲۵٪
تسلط شفاهی بر متون	۱۵٪
مشارکت در فرایند شکل گیری مقاله	۱۰٪
مقاله علمی - پژوهشی نهایی	۳۰٪
جمع	۱۰۰٪

برنامه ۱۶ جلسه‌ای

جلسه	موضوع	متون اصلی و محورها	فعالیت کلاسی
۱	انسان و جامعه	مطهری، جامعه و تأاریخ: بخش‌های مربوط به فرد و جامعه و اصالت فرد و جامعه	بحث مقدماتی درباره اینکه آیا جامعه صرفاً مجموعه افراد است یا واقعیتی مستقل دارد
۲	جامعه، تغییر و مقتضیات زمان	مطهری، اسلام و مقتضیات زمان: بخش‌های مربوط به ثابت و متغیر، تغییر اجتماعی و نیازهای جدید	کوئیز + بازسازی استدلال مطهری توسط دانشجویان
۳	جامعه و تاریخ	مطهری، جامعه و تاریخ: ابن‌خلدون، مقدمه، بخش‌های منتخب درباره عمران، عصبیت و تحول دولت	مقایسه دیدگاه مطهری و ابن‌خلدون درباره قوانین تحول اجتماعی
۴	از جامعه به امت	شریعتی، امت و امامت: بخش‌های مربوط به امت و جامعه	پرسش محوری: چرا شریعتی مفهوم «امت» را به کار می‌گیرد؟
۵	امامت و رهبری اجتماعی	شریعتی، امت و امامت: بخش‌های مربوط به امامت، رهبری و مسئولیت اجتماعی	دو دانشجوی یک استدلال شریعتی را بازسازی و نقد می‌کنند
۶	تشیع به مثابه نیروی اجتماعی - تاریخی	شریعتی، تشیع علوی و تشیع صفوی: بخش‌های مربوط به تشیع علوی و صفوی	استخراج مفاهیم اجتماعی از متن و بررسی نسبت دین، قدرت و جامعه
۷	دین، قدرت و تحول اجتماعی	ادامه تشیع علوی و تشیع صفوی + بخش‌های مرتبط از امت و امامت	مقایسه شریعتی با مطهری؛ آیا دین نیروی تحول اجتماعی است یا می‌تواند به ساختار قدرت تبدیل شود؟
۸	جمع‌بندی اول: مطهری و شریعتی	مرور متون جلسات ۱ تا ۷	کوئیز جامع + مناظره دانشجویان درباره جامعه، تاریخ، دین و تحول اجتماعی

فعالیت کلاسی	متون اصلی و محورها	موضوع	جلسه
بازسازی مفهوم «انسان اجتماعی» و مقایسه با مطهری	بهشتی، جامعه و انسان از دیدگاه قرآن؛ بخش‌های مربوط به انسان، جامعه و رابطه فرد و اجتماع	انسان و جامعه در اندیشه بهشتی	۹
بحث درباره رابطه ایمان فردی و ساخت اجتماعی	بهشتی، جامعه و انسان از دیدگاه قرآن و متون منتخب درباره جامعه و مسئولیت	جامعه توحیدی و مسئولیت اجتماعی	۱۰
مقایسه بهشتی با شریعتی: امت و حرکت اجتماعی در برابر سازمان و مشارکت	آثار منتخب بهشتی درباره جامعه، حزب، مشارکت و مسئولیت اجتماعی	سازمان‌یابی اجتماعی و سیاسی	۱۱
آیا مسئله جامعه ایران را می‌توان صرفاً با مفاهیم تحول دینی توضیح داد؟	سیدجواد طباطبایی، زوال اندیشه سیاسی در ایران؛ بخش‌های منتخب درباره اندیشه سیاسی، سنت و زوال	تاریخ و مسئله ایران	۱۲
بازسازی مفهوم «انحطاط» و نقد آن از درون متن	طباطبایی، زوال اندیشه سیاسی در ایران و تأملی درباره ایران؛ بخش‌های منتخب	زوال، سنت و تجدد	۱۳
مقایسه دو تلقی از سنت، تجدد و بحران انسان/جامعه	طباطبایی، تأملی درباره ایران؛ نصر، جوان مسلمان و دنیای متجدد و انسان و طبیعت، بخش‌های منتخب	سنت و تجدد: طباطبایی و نصر	۱۴
هر دانشجو در ۳-۵ دقیقه سؤال پژوهش، ادعای اصلی، منابع و ساختار مقاله خود را شفاهی ارائه می‌کند و از دانشجویان و استاد بازخورد می‌گیرد	مرور همه متون اصلی	کارگاه مقاله علمی - پژوهشی	۱۵
مناظره نهایی دانشجویان درباره انسان، جامعه، دین، تاریخ، قدرت و تحول اجتماعی	مرور تطبیقی مطهری، شریعتی، بهشتی و طباطبایی با استفاده از ابن‌خلدون و نصر	جمع‌بندی نهایی: آیا «اندیشه اجتماعی شیعه» وجود دارد؟	۱۶

منابع اصلی تدریس:

- آیت الله مطهری، جامعه و تاریخ و اسلام و مقتضیات زمان؛
- شریعتی، امت و امامت و تشیع علوی و تشیع صفوی؛
- آیت الله بهشتی، جامعه و انسان از دیدگاه قرآن و آثار منتخب او درباره جامعه و سازمان‌یابی اجتماعی؛
- سیدجواد طباطبایی، زوال اندیشه سیاسی در ایران و تأملی درباره ایران.

منابع تکمیلی:

- ابن‌خلدون، مقدمه؛
- سیدحسین نصر، جوان مسلمان و دنیای متجدد و انسان و طبیعت؛

مقاله علمی - پژوهشی

مقاله دانشجوی نباید یک تکلیف پایان‌ترم باشد، بلکه باید در طول ترم و در امتداد مباحث کلاس شکل بگیرد. دانشجوی از جلسات ۴ تا ۶ یک حوزه مسئله انتخاب می‌کند؛ تا جلسه ۹ آن را به سؤال پژوهشی تبدیل می‌کند؛ در جلسات ۱۰ تا ۱۳ ادعای اصلی و ساختار مقاله را مشخص می‌کند و در جلسه ۱۵ در یک ارائه کوتاه از طرح مقاله خود دفاع می‌کند. مقاله نهایی بهتر است حدود ۵۰۰۰ تا ۷۰۰۰ کلمه باشد و حتماً بر متون اصلی متفکر استوار شود، نه صرفاً منابع ثانویه درباره او.